

Utrecht University

VERBINDINGS- SPELER OP HET LITERAIRE VELD

Discoursanalyse van de interviewserie 'Voetbal en de Kunst van het Schrijven' in het literaire voetbaltijdschrift Hard Gras

Bachelorscriptie Nederlandse taal en cultuur

Faculteit Geesteswetenschappen

Universiteit Utrecht

Begeleider: Rik Spanjers

Student: Wouter Koster

Studentnummer: 6559859

28 juni 2019

Inhoudsopgave

Samenvatting	2
1. Inleiding	3
1.1 <i>Onafhankelijke positie</i>	3
1.2 <i>Van probeersels tot jubilea</i>	4
2. Theoretisch kader	7
2.1 <i>Highbrow en lowbrow</i>	7
2.2 <i>Media-invloed</i>	7
2.3 <i>Moderne spanningsvelden</i>	8
3. Methode	10
4. Analyse	11
4.1 <i>Sportboekenautoriteit</i>	11
4.2 <i>'Voetbal en de Kunst van het Schrijven'</i>	12
4.2.1 <i>Vrijheidscultus</i>	13
4.2.2 <i>Schrijversfiguur</i>	14
4.2.3 <i>De timmerman</i>	17
5. Conclusie	19
6. Literatuur	21

Samenvatting

In deze scriptie wordt de interviewserie van Arthur van den Boogaard in het literaire tijdschrift *Hard Gras*, getiteld ‘Voetbal en de Kunst van het Schrijven’, geanalyseerd. Op basis van een discoursanalyse van deze rubriek worden er conclusies getrokken over de positionering van de interviewserie ten opzichte van de *highbrow*-literatuur. Binnen het literaire veld bestaat er een ‘veld van beperkte productie’ dat grotendeels samenvalt met de elitaire *highbrow*-cultuur. Uit de analyse van de vroege media-uitingen van de redactieleden van *Hard Gras* en de geschiedenis van het tijdschrift blijkt dat de redactie zelf het tijdschrift in dit subveld positioneert. De discoursanalyse sluit daarbij aan en omvat drie belangrijke uitgangspunten: de vrijheidscultus rondom het voetbal en het schrijven, de portrettering van de schrijverspersoon en de visie op het schrijfbambacht. De focus op vrijheid in relatie tot het voetbal en het schrijven zorgt voor verheffing van het thema voetbal, waarmee het volkse artistiek wordt gemaakt. De nadruk op waardering van de medeproducent in plaats van waardering van de massa in de portrettering van de schrijverspersoon sluit ook aan bij het *highbrow*-beeld, hoewel ook de *lowbrow*-mediacultuur invloed heeft op dit aspect van het discours. Het laatste aspect laat meer afstand zien tot de *highbrow*, aangezien de visie op het schrijfbambacht de nadruk legt op het arbeidsethos en de gereedschapskist van de schrijver en minder op zijn genialiteit. Zo beweegt de interviewserie in *Hard Gras* zich op veel vlakken op het veld van de *highbrow*, maar zorgt het ook zeker voor verbinding met het andere subveld van het literaire veld. De media-achtergrond van de redactie speelt daarbij een rol, zoals uit het tweede aspect van de analyse blijkt.

1. Inleiding

1.1 Onafhankelijke positie

Hard Gras is al vijftientig jaar een begrip in de sportboekenbranche. Het ‘voetbaltijdschrift voor lezers’, zoals de ondertitel luidt, verschijnt zes keer per jaar in pocketvorm en zorgt voor verdiepende voetbalverhalen. De redactie, Henk Spaan, Matthijs van Nieuwkerk en Hugo Borst, bestaat uit schrijvers met een journalistieke achtergrond, die hun sporen hebben verdiend binnen het televisielandschap. Er is nog geen wetenschappelijk onderzoek gedaan naar dit tijdschrift, dat van mij een lezer maakte en dat zich met een oplage van 10.000 stuks per nummer wel degelijk een plek in het literaire veld heeft verworven. In een posture-analyse van schrijver Anna Enquist wordt *Hard Gras* wel zijdelings besproken:

Hard Gras kiest een ‘aparte’ positie binnen het literaire veld vanwege het feit dat het een positie is, die ontkent dat er niveauverschillen en dus klassenverschillen bestaan. Door zich te identificeren met een lager niveau, maar zich ook af te zetten tegen het hoger niveau waar het eigenlijk zelf wel deel van uit maakt, is de positie van de redactie van Hard Gras ‘apart’ gezet. (Van de Mheen, 29)

De aparte, ambivalente positie waarover Van de Mheen schrijft, wordt verder niet door haar besproken, maar in het besluit van haar artikel zegt ze nogmaals dat Enquist zich identificeert met de *lowbrow*, zich distantieert van de regels van de *highbrow* en zo een onafhankelijke positie voor zichzelf creëert. Het lijkt erop alsof Enquist de verpersoonlijking is van die aparte positie van *Hard Gras*. Het massaproduct voetbal wordt door het blad immers literair verpakt, in tegenstelling tot de populaire voetbalboeken van *Inside* waar het literaire juist wordt verafschuwd. Dat roept interessante vragen op als het gaat om de positionering van het voetbaltijdschrift ten opzichte van de *highbrow*-literatuur: Hoe verhoudt de redactie zich tot

het begrip literariteit? Welke auteurs krijgen een stem in het tijdschrift? Hoe beïnvloedt de media-achtergrond van de redactie de inhoud van *Hard Gras*?

1.2 Van probeersels tot jubilea

In september 1994 publiceren redacteuren van het eerste uur Matthijs van Nieuwkerk en Henk Spaan bij uitgeverij L.J. Veen het eerste nummer van *Hard Gras*. Op 11 juni 1994 kondigt Spaan de oprichting van het tijdschrift al aan in een interview met het *Nieuwsblad van het Noorden*. Hij positioneert het blad direct nadrukkelijk in de literaire hoek: “*De nadruk van ons blad ligt op de stijl. Meer literair.*” En: “*Het wordt een blad voor intellectuelen [sic] die van voetbal houden en een blad voor mensen die van lezen houden. Als je nooit een boek leest, dan zul je ons blad ook niet lezen. Dan is er geen doorkomen aan.*” (Koopman). Toch zijn de recensenten na de verschijning van het themanummer over het WK 1994 nog niet direct overtuigd van de literaire waarde van *Hard Gras*. *Volkscrant*-recensent Han van Gessel stelt dat ‘*Hard Gras* nog niet in alle opzichten voldoet aan de vereiste dat de bijdragen een duidelijke meerwaarde moeten hebben ten opzichte van de dagelijkse voetbalkost’ (Van Gessel). Ook de *Leeuwarder Courant* benadrukt de weifelende start door het eerste nummer weg te zetten als ‘één grote poging, soms lijkt het gelukt, soms niet.’ (Stienstra). Toch zijn de literaire intenties direct overduidelijk, bijvoorbeeld door de bijdrage van dichter Jan Kal, die middels een vijftal sonnetten zijn licht op alle op het WK gespeelde wedstrijden van Oranje laat schijnen. Ook de aanwezigheid van erkende namen uit de literaire wereld als Herman Koch, Ronald Giphart en Henk Pröpper bevestigen de aspiraties van Spaan en Van Nieuwkerk.

In het eerste redactionele voorwoord van Van Nieuwkerk en Spaan spiegelen ze zich nadrukkelijk aan een Angelsaksische voorganger. *My Favourite Year*, een door Nick Hornby samengestelde bundel voetbalverhalen diende als inspiratie voor een literair getint voetbalblad

in Nederland. Hornby, auteur van het beroemd geworden *Fever Pitch*, krijgt direct een plek in het eerste nummer en de redactie blijft de blik naar buiten richten gedurende het bestaan van het blad door regelmatig verhalen te plaatsen van een keur aan internationale schrijvers.

Het blijft niet bij dat eerste nummer. Op 26 februari 2015 wordt de driekoppige redactie ter ere van het honderdste nummer geïnterviewd door Humberto Tan bij *RTL Late Night* en Van Nieuwkerk vertelt daar over de beginfase, waarin ze dachten ‘het twee of drie nummers te proberen’ en te ‘kijken of iemand zin had’ (RTL Late Night, 13.13-13.17). In de jaren die volgen op de succesvolle start stabiliseert de verkoop: rond de 10.000 exemplaren per nummer (Moll), een hoog aantal voor een literair tijdschrift. Schrijvers als Anna Enquist, Jan Wolkers en P.F. Thomese leveren bijdragen en treden toe tot de *Hard Gras*-familie, waarbinnen de traditie ontstaat om na elke uitgave samen te dineren. In *Hard Gras* 56 plaatst de redactie een groepsfoto, die op een van die avonden door Marcel Israel werd gemaakt, ter herinnering aan de kort daarvoor overleden Wolkers.

Gesterkt door het succes van het tijdschrift durft de redactie ook nevenactiviteiten te ontwikkelen. Eind jaren '90 probeert men een jong lezerspubliek te bereiken door twee edities van *Jong Gras* uit te geven en in 2011 maakt de redactie samen met Omroep Powned zes afleveringen van *Heilig Gras*, waarvan de eerste de bekendste werd: Henk Spaan zit met Oranje-topscorer Robin van Persie in een kleine bioscoopzaal en praat met de aanvaller aan de hand van beelden over zijn leven en carrière. Beide avonturen om een breder publiek te bereiken blijken niet al te succesvol, maar twee andere initiatieven juist wel. In 2003 werd de *Hard Gras*-prijs in het leven geroepen voor de beste sportjournalistieke productie van het jaar. De prijs, ter stimulering van de verdiepende sportjournalistiek, bevestigde eens te meer de redactionele focus op de hoogste kwaliteit. Het tweede succesvolle initiatief onderstreepte die ambitie nog maar eens en sloeg zelfs een brug naar een ander *highbrow*-cultuursegment. Na een succesvol optreden in 1998 op de Franse ambassade bij het Institut Néerlandais (Pauw,

2014, 8.50-9.17) werd het idee opgevat om de verhalen en gedichten uit *Hard Gras* in de theaters ten gehore te brengen. Zo werd de *Hard Gras*-theatertour geboren en zowel in het Oude Luxor, het De La Mar en de Groningse Oosterpoort stonden de literatoren voor uitverkochte zalen. Bovenstaande ontwikkelingen sluiten aan bij het door Bax' gemunte 'dubbelspel', waarbij het tijdschrift in staat is zowel economisch kapitaal – bijvoorbeeld door de lancering van *Jong Gras* – als symbolisch kapitaal – door de theateravonturen – te genereren, zonder dat deze twee ondernemingen per definitie ten koste van elkaar gaan.

De grote woorden van Spaan bij de oprichting, de grote literaire namen die bijdragen leveren en de nevenactiviteiten waarbij ook andere culturele instituties worden betrokken, lijken de onuitgesproken *highbrow*-ambities van *Hard Gras* te bevestigen. Een discoursanalyse van de interviewserie 'Voetbal en de Kunst van het Schrijven' laat binnen een rubriek van *Hard Gras* zien welke literatuuropvattingen dominant zijn. Vanuit bovenstaande onderliggende vragen en gedachten hoop ik de volgende onderzoeksvraag te beantwoorden:

Wat zegt de interviewserie 'Voetbal en de Kunst van het Schrijven' over de literatuuropvattingen van Hard Gras en hoe verhouden die zich tot de highbrow-aspiraties van Hard Gras?

In het hierna volgende theoretisch kader schets ik de theoretische uitgangspunten van waaruit bovenstaande vraag is ontstaan. In de methode bespreek ik de discoursanalyse waarmee ik de vraag ga beantwoorden.

2. Theoretisch kader

2.1 *Highbrow* en *lowbrow*

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van de veldtheorie van de Franse wetenschapper Pierre Bourdieu. De verschillende actoren binnen zo'n literair veld noemen we ook wel 'instituties': *een groep mensen met een specifieke taak op het gebied van de productie, de distributie en de consumptie van literatuur* (Jansen & Laan, 7). Binnen dat veld is er sprake van een bepaalde hiërarchie tussen de verschillende instituties. Bijvoorbeeld als het gaat om waardering: het ene tijdschrift wordt hooggewaardeerd door critici, terwijl het andere hoge ogen gooit bij het lezerspubliek. Dat hiërarchische model wordt bijvoorbeeld zichtbaar gemaakt in een bespreking van de cultuursociologie van Bourdieu door Johan Heilbron. Hij onderscheidt twee sociale circuits binnen het literaire veld, namelijk dat van de 'beperkte productie' en dat van de 'uitgebreide productie' (Heilbron, 139). Dat hangt voor een groot deel samen met de scheiding tussen de elitaire 'hoge' cultuur (*highbrow*) en de populaire 'lage' cultuur (*lowbrow*). Het subveld van de 'beperkte productie' wordt volgens Heilbron gekenmerkt door een 'omgekeerde economie': de actoren in dat veld kijken neer op commerciële baten en massale erkenning en zijn gericht op baten die alleen door erkenning van medeproducenten kunnen worden verkregen. Het subveld van de 'uitgebreide productie', ook wel massaproductie genoemd, bestaat uit schrijvers van wie het werk veroordeeld is tot de markt. Dat wil zeggen dat het oordeel en de voorkeuren van niet-producenten (o.a. het lezerspubliek) de waarde van het werk bepalen. Gebruikelijke economische processen van vraag en aanbod spelen hierbij dus een grote rol.

2.2 Media-invloed

In het subveld van de sportschrijverij is de laatste jaren een grote speler opgestaan die zich duidelijk richt op massaproductie: uitgeverij *Inside*, voorheen *Voetbal International*. Mede

door de aanjagende kracht van het gelijknamige televisieprogramma (dat recent dezelfde naamsverandering onderging) werd een groot deel van de Nederlandse boekenmarkt veroverd met bestsellers als *Gijp* (2012), *Kieft* (2014) en *Geen Genade* (2016). Televisiepersoonlijkheid Johan Derksen, vader van uitgever Marieke, doet als analist in zijn programma geen enkele moeite om zijn afkeer van de literaire wereld te verbergen en het feit dat hij elk boek van de uitgeverij in het programma toont, maakt de commerciële pretenties onmiskenbaar duidelijk.

De Tilburgse literatuurwetenschapper Sander Bax schrijft in zijn recent verschenen boek *De literatuur draait door* over deze toenemende invloed van de mediacultuur op het literaire veld en de daarmee gepaard gaande commercialisering. Hij vraagt zich af of er nog ruimte is voor *highbrow*-elementen als complexiteit en ambiguïteit in een tijd die om populistische slogans vraagt (321). Door de invloed van de media is er een ‘strijd’ ontstaan tussen de vertegenwoordigers van dat wat als literair wordt gezien en dat wat zich richt op het grote publiek. De op een algemeen publiek gerichte boeken van *Inside* lijken die gedachte te bevestigen als we kijken naar het veld van de sportschrijverij. Maar geldt dat ook voor *Hard Gras*? Het blad heeft ook een thematiek die aansluit bij de massa en een redactie vol televisiepersoonlijkheden (en dus de instrumenten om die massa te bereiken), maar heeft tegelijkertijd impliciete en expliciete literaire pretenties.

2.3 Moderne spanningsvelden

Zo beweegt *Hard Gras* zich op het spanningsveld dat Bax’ opwerpt in zijn boek. Hij stelt dat literaire schrijvers zich vandaag de dag bevinden tussen twee ‘definities’ van literatuur (16). Enerzijds de klassieke opvatting waarbij de literaire schrijver ‘uitzonderlijk, onafhankelijk en belangeloos’ is en anderzijds de opvatting waarin de mediacultuur nieuwe definities toekent aan de term literatuur. De eerste opvatting hangt erg samen met de romantische

literatuuropvatting, die tijdens de romantiek tijdens de 18^e en 19^e eeuw ontstond. De ‘uit volstreekte oorspronkelijkheid voortkomende geniale’ kunstenaar moest zich ‘onafhankelijk’ kunnen opstellen ten opzichte van de samenleving en persoonlijke vrijheid was een belangrijk element daarvan (Pieterse, 139). In de mediaculturele definitie is de focus op roem bijvoorbeeld een belangrijke factor en beide definities beïnvloeden uiteraard het beeld van de literaire schrijver. Zo analyseert Bax een interview in *NRC* met de eerdergenoemde Anna Enquist, waarbij hij haar portrettering duidelijk gemediatiseerd ziet worden doordat ze gepresenteerd wordt als iemand die onderdeel is van een celebritycultuur.

Met een analyse van een uitspraak van Joost Zwagerman laat Bax zien dat die roem, vaak opgedaan door kwantitatieve successen (hoge verkoopcijfers), ook weer niet de boventoon mag voeren. Zwagerman noemt ook poëzie-activiteiten om prestige in het literaire veld te vergaren en speelt als het ware een ‘dubbelspel’ om zowel symbolisch als economisch kapitaal te vergaren. Dat heeft volgens Bax te maken met het feit dat in het literaire veld van de eenentwintigste eeuw de logica van de ‘omgekeerde economie’ nog wel functioneert, maar minder belangrijk is geworden. Doordat zelfs hedendaagse critici de verbinding leggen tussen verkoopcijfers en kwaliteit, kan economisch kapitaal ook symbolisch kapitaal opleveren en is het de vraag of *Hard Gras* ook niet een commerciëlere bril opzet om literaire waardering te vergaren.

Een ander spanningsveld in het mediatijdperk dat Bax aan de orde stelt is die tussen de gevestigde literaire critici die zich verzetten tegen te veel actualiteit in de roman en pleiten voor meer fictionaliteit, en de media die juist op zoek zijn naar de non-fictionele aspecten. In dit krachtenspel van ‘onderdompeling’ in de fictie en ‘vermenging’ van fictie en non-fictie wordt door menig hedendaags auteur geacteerd tegen de achtergrond van *highbrow*- en *lowbrow*-literatuuropvattingen.

3. Methode

De 126 delen van *Hard Gras* bevatten een schat aan materiaal, maar tegen de achtergrond van Bax' analyse van de mediaoptredens van schrijvers richt dit onderzoek zich specifiek op een interviewserie van Arthur van de Boogaard, getiteld 'Voetbal en de Kunst van het Schrijven'. Een discoursanalyse van deze rubriek kan, met de hieronder genoemde discursieve regels uit het mediaculturele discours van Bax in het achterhoofd, hopelijk meer vertellen over de literatuuropvattingen die in de interviewserie dominant zijn.

Bax hanteert in zijn mediaculturele analyse van het literaire veld drie discursieve regels die het gesprek over literatuur in de massamedia beïnvloeden: het belang van succes, de fascinatie voor het 'echte' en de 'populistische' focus op actualiteit en politiek. Het is verleidelijk om te onderzoeken of deze discursieve regels ook zichtbaar worden bij een blad dat door mensen uit die gemediatiseerde wereld wordt geleid. Dat zou echter een gemankeerde vergelijking zijn, aangezien de gesprekken over literatuur in de massamedia worden beïnvloed door de snelheid van een programma als *De Wereld Draait Door*. Om de literatuuropvattingen van *Hard Gras* te onderzoeken, is een andersoortig discours nodig, waarbinnen de positie van het tijdschrift tegenover het veld van de 'beperkte literaire productie' zichtbaar moet worden. Dit veld laat zich erop voorstaan zich verre te houden van de schrijver als merk en het boek als commercieel product (Bax, 13).

Het genoemde andersoortig discours analyseer ik langs drie elementen, die na een ruimere beschrijving van de ontstaansgeschiedenis van het tijdschrift en een uitgebreidere introductie van Arthur van den Boogaard worden gedestilleerd uit de interviews. Het eerste element draait om het toekennen van het begrip 'vrijheid' aan zowel het schrijven als het voetbal. Het tweede om de schrijversportrettering en de derde om het (voetbal)schrijfbambacht.

4. Analyse

In onderstaande analyse wordt, na een inleidende paragraaf, het discours binnen Arthur van den Boogaards rubriek ‘Voetbal en de Kunst van het Schrijven’ geanalyseerd.

4.1 Sportboekenautoriteit

Arthur van den Boogaard (1969) is een enorme kenner van het sportboekengene. De econoom en filosoof uit Amsterdam publiceerde een bloemlezing getiteld *Sport*, recenseerde meer dan tien jaar sportboeken in *Het Parool* en heeft ook zelf een aantal sportboeken op zijn naam staan. Op dit moment werkt hij aan een boek over het afscheidsseizoen van Johan Crujff bij Feyenoord, getiteld *Het laatste seizoen*. In 2011 werd hij genomineerd voor de Nico Scheepmaker Beker voor beste sportboek van het jaar met een speciale uitgave van het wielertijdschrift *De Muur*, getiteld *Slipstream*. In dit boek verkent hij zowel het schrijven als het wielrennen en de synergie daartussen, waarbij o.a. een interview met Tim Krabbé, schrijver van het oerwielboek *De Renner*, de revue passeert.

Bij *Hard Gras* duikt Van den Boogaard voor het eerst op in juni 2002, in nummer 31, als hij in het redactionele voorwoord wordt aangekondigd als jong talent van *Het Parool*. Hij schrijft in het themanummer over ‘grote kleine voetballers’ korte biografieën van voetballers. Sindsdien keert hij regelmatig terug in de inhoudsopgave en verschijnen er steeds meer verhalen van zijn hand in *Hard Gras*. In *Hard Gras* nummer 107, dat in april 2016 kort na de dood van Johan Crujff verschijnt en daarom titelloos blijft, staat de eerste aflevering van Van den Boogaards rubriek ‘Voetbal en de Kunst van het Schrijven’.

In *Slipstream* gaat Van den Boogaard dus al in gesprek met schrijvers over het ambacht van wielerschrijverij en in de genoemde interviewserie ‘Voetbal en de Kunst van het Schrijven’ past hij dat beproefde recept ook in *Hard Gras* toe, ditmaal op het zogenoemde voetbalschrijven. De serie wordt in *Hard Gras* 107 ingeleid met een redactionele noot, waarin

de rubriek in een traditie wordt gezet. De redactie refereert aan de oprichting van het literaire tijdschrift *The Paris Review* in 1953, dat succesvol in de markt werd gezet met een interview over het schrijfambacht met de beroemde Engelse schrijver E.M. Forster. Dat eerste vraaggesprek mondde uit in een langlopende serie *Writers at Work*, die momenteel nog steeds bestaat. Naar dat illustere voorbeeld trekt ook Van den Boogaard de literaire wereld in om schrijvers te interviewen. Zijn uitgangspunt is een geschreven boek dat als voetbalklassieker geldt. Verder staat het ambacht centraal, alsmede de relatie van de schrijver met het onderwerp. Een ‘meta-blik’ op het schrijven past bij *highbrow*-ambities, maar met een interviewer en een redactie met wortels in het medialandschap lijkt ook de *lowbrow*-wereld niet ver weg.

4.2 ‘Voetbal en de Kunst van het Schrijven’

Tussen april 2016 en oktober 2018 reist Van den Boogaard door Europa om tien schrijvers te ontmoeten. Het gaat om vier Britten, twee Duitsers, een Hongaar, een Zweed, een Spanjaard en een Italiaan. Bijna allemaal hebben ze een link met de *highbrow*-wereld: vijf van hen verdienden hun sporen in de wetenschappelijke wereld, zeven geïnterviewden schreven een of meerdere romans en de Duitser Friedrich Christian Delius debuteerde zelfs als dichter. Sommigen van hen wonnen prestigieuze literaire prijzen.

In de analyse van de tien interviews in de rubriek van Van den Boogaard zijn drie discursieve elementen te onderscheiden: de vrijheidscultus rondom voetbal en schrijven, de portrettering van de schrijversfiguur en de ambachtsblik op het schrijven. De elementen zullen opeenvolgend worden besproken middels passages uit de interviews.

4.2.1 Vrijheidscultus

In de eerste aflevering staat de Hongaarse romanschrijver Péter Esterházy centraal. De postmodernist, een wiskundige intellectueel uit een adellijk geslacht, schreef in de aanloop naar het WK 2006 het boek *Utazás a tizenhatos mélyére*. In *Reis naar het einde van het strafschoopgebied*, de Nederlandse titel, vertelt Esterházy over zijn liefde voor het voetbalspel. Zijn wiskundige achtergrond noopt hem tot het poneren van de vergelijking van de rechthoek als het gaat om het verband tussen voetbal en schrijven: “*Nee, onder het spel versta ik een parallelle wereld. “Hij die speelt” is elders, in een wereld voor zichzelf. Eerder noemde ik dat de rechthoek. Dat is dan de wereld. Alles wat daar buiten gebeurt doet er niet toe*” (Van den Boogaard, 2016c, 103) Ook de Duitse, vaak gelauwerde, schrijver Friedrich Christian Delius, zag het voetbalveld als een andere wereld, waarin de stotteraar die hij als jongen was ‘emoties kon ontwikkelen’ in ‘een ruimte van vrijheid, alsof hij speelde op een plek zonder beperkingen’ (Van den Boogaard, 2017a, 67). Als kleine jongen werd hij gegrepen door de stem van de radiocommentator die keeper Toni Turek van het Duitse team van 1954 een ‘Fußballgott’ noemde: voor de domineeszoon die hij was een extra bevestiging van de vrijheden die het voetbalveld zich permitteerde. Een ander schrijvend kind van een dominee, de Italiaanse Brit Tim Sparks, voelde de vrijheid van het voetbalveld nog sterker: hij zag het zelfs als ‘een ontsnappingsoord’. Hij versterkt dat gevoel even verderop door te stellen dat ‘voetbal een mentale ruimte die vrij voelde is’ (Van den Boogaard, 2017b, 97). Ten slotte betitelt ook de Italiaan Sandro Veronesi het Bambini-veld van zijn jeugd als een plek van vrijheid en koppelt hij voetbal en sport in het algemeen aan die gedachte: “*Dat is wat sport je kan bieden: eindeloze vrijheid van vertellingen*” (Van den Boogaard, 2018c, 38). De genoemde schrijvers verheffen de volkssport voetbal hier door het te verbinden met het vrijheidsbegrip dat heel erg samenhangt met de kunstenaar die onafhankelijkheid vindt in de

woorden, in het schrijven, en past dus erg goed bij de romantische literatuurdefinitie waarover Pieterse sprak.

Die koppeling van voetbal en het schrijfbambacht wordt sterker geïllustreerd door herhaaldelijke uitspraken in ‘Voetbal en de Kunst van het Schrijven’ over de voetbalwedstrijd als geschikt narratief voor een verhaal. Zowel Nick Hornby, de eerdergenoemde inspirator van de *Hard Gras*-makers, als Parks gebruikten zelfs een heel voetbalseizoen als narratief voor respectievelijk *Fever Pitch* en *A Season with Verona*. Parks zegt daarover het volgende: “Een voetbalseizoen is inderdaad een bruikbaar narratief, net zoals een wedstrijd dat is. Als je over sport schrijft krijg je zo ’n spanningsboog zomaar cadeau” (Van den Boogaard, 2017b, 100). Zo wordt het voetbal door deze schrijvers als het ware opgetild: de koppeling aan belangrijke literaire waarden als vrijheid en onafhankelijkheid zorgt daarvoor, maar ook de narrativiteit van de voetbalwedstrijd maakt dat het voetbal hier literaire eigenschappen worden toegedicht.

4.2.2 Schrijversfiguur

Sander Bax analyseert in *De Literatuur Draait Door* de portrettering van hedendaagse successchrijvers als beroemdheden. Daarbij vallen een aantal zaken op: de focus op het uiterlijk van de schrijver, de uitvoerige beschrijving van de ruimte en het feit dat de schrijver wordt neergezet alsof het zelf een personage is (Bax, 43). Ook in ‘Voetbal en de Kunst van het Schrijven’ leidt Van den Boogaard het daadwerkelijke interview telkens uitgebreid in, waarbij een aantal elementen uit Bax’ analyse van de gemediatiseerde literatuurdefinitie zichtbaar worden.

Dat komt het beste tot uitdrukking in het eerste interview met Esterházy. De adellijke familiegeschiedenis van de Hongaar wordt uitgebreid uit de doeken gedaan en de ruimte waarin hij werkt uitvoerig beschreven. De *highbrow*-achtergrond wordt extra benadrukt door

de situering van zijn huis, in ‘een groene villawijk, net buiten het centrum van Boedapest’ en ook zijn werkkamer wordt gedetailleerd beschreven:

Precies zestien jaar later staat de werktafel waarop zijn vader de vertalingen uittikte op dezelfde plek; in het achtergedeelte van de zogenaamde ‘herenkamer’, bij een raam met uitzicht op de tuin. De Hermes Baby typemachine van zijn vader is vervangen door de zwarte laptop van zijn zoon. De verspreid liggende papieren dragen Péters handschrift, net als de rode en blauwe notitieboekjes. Het onderliggende kleed is nog hetzelfde als vroeger. (Van den Boogaard, 2016c, 96)

Ook het uiterlijk van de schrijver krijgt alle aandacht en de literariteit van die beschrijving is overduidelijk:

Het gezicht is mager. Zijn lange grijze golvende haardos is verdwenen: zijn haar is korter, dunner en piekt omhoog zoals het haar van Albert Einstein eens omhoog piekte. Zijn kleren, een grijszwart geruite blouse, donkerblauw vest, donkergroene ribbroek, hangen ruim om zijn vermagerde lichaam. (Van den Boogaard, 2016c, 97)

Ook in het interview met de Zweedse biograaf van Zlatan Ibrahimovic, David Lagercrantz, wiens boek door Simon Kuper werd vergeleken met *Portnoy’s Complaint* van Philip Roth, komen dezelfde portretelelementen weer naar voren. De uiterlijkheden, ‘spijkerbroek, lichtblauw overhemd, pochet in donkerblauw colbert’, situeren zich in een ‘zelfgeschapen schrijfkathedraal’, aldus Van den Boogaard (Van den Boogaard, 2016a, 7). Ook het huis vol Beatles-memorabilia van Hunter Davies in *Hard Gras III* heeft een voorname plek in Van den Boogaards inleiding.

Een ander aspect van Bax' interviewanalyse komt terug in de inleiding van het interview met Delius: de presentatie van de schrijver die zich bevindt te midden van allerlei andere celebritieschrijvers (Bax, 45), iets wat we eerder al terugzagen bij de portrettering van Anna Enquist. Delius' ontmoeting met Harry Mulisch in 1982 wordt uit de doeken gedaan, alsmede het feit dat Mulisch Delius achternaam gebruikte voor een personage in *De Ontdekking van de Hemel* (Van den Boogaard, 2017a, 68).

Waar de focus van de massamedia vooral ligt op de kwantitatieve successen van de geïnterviewde schrijvers, lijkt de blik van Van den Boogaard meer gericht op succes van kwalitatieve aard. Hij benadrukt in de inleidingen niet de verkoopcijfers van de vaak goedverkopende titels van de schrijvers, maar richt zich op feiten van salonfähige aard als literaire prijzen en lovende kritieken. Lagercrantz verwoordt dat uitgangspunt treffend als Van den Boogaard hem confronteert met de eerdergenoemde vergelijking van *Ik, Zlatan* met *Portnoy's Complaint*:

Yeaaaaaaah! Daar was ik heel blij mee. Vanwege mijn highbrow-achtergrond zijn goed verkoopcijfers niet voldoende. De bestseller-industrie gold bij ons thuis als vulgair. Goede kritieken, daar ging het om. In 2012 stond het boek op de short-list van de prestigieuze Augustprijs, maar een vergelijking met Philip Roth is misschien wel het mooiste denkbare. (Van den Boogaard, 2016a, 18)

Zo laat Van den Boogaard hier een ietwat ambivalente houding zien ten opzichte van de mediaculturaliteit van de geportretteerde schrijvers. Enerzijds sluit hij in zijn beschrijvingen aan bij de *lowbrow*-blik op de populaire, succesvolle schrijver van de massamedia, maar tegelijkertijd focust hij op *highbrow*-instituten in zijn biografieën.

4.2.3 De timmerman

Naast de vrijheidscultus van het voetbal en de tweeslachtige blik op de schrijverspersoon is er een derde opvatting die het discours in ‘Voetbal en de Kunst van het Schrijven’ kenmerkt.

Deze opvatting heeft betrekking op het ambacht: hoe praten de geïnterviewde schrijvers over het vak.

Op het eerste gezicht wordt er door verschillende schrijvers een kunstzinnige visie op het schrijversvak gegeven. Veronesi bijvoorbeeld vergelijkt zichzelf met een componist: “*Je probeert vanuit de bouwstenen, de feiten, een vertelling te creëren die meer is dan een verhaal dat je zomaar tegen een vriend tijdens het drinken van een kop koffie zou kunnen vertellen*” (Van den Boogaard, 2018c, 40). Zelfs een biograaf als Lagercrantz – zonder hem hier tekort te willen doen – lijkt zijn werk artistieker te willen maken door te stellen dat hij tijdens de interviews met Zlatan constant op zoek was naar ‘zijn literaire stem’: “*Ik wilde Ibrahimovic zijn, maar dan op papier*” (Van den Boogaard, 2016a, 15).

Toch leert een nadere bestudering van de uitspraken van de schrijvers over hun vak dat er toch ook een meer down-to-earth-visie bestaat. Esterházy lijkt nog een middenpositie te bekleden door enerzijds ‘de zoektocht naar het onverwachtse, het oorspronkelijke’ te bezingen, maar anderzijds ook te stellen dat schrijven ‘systematisch denken’ is (Van den Boogaard, 2016c, 100). Bij Nick Hornby is er wel degelijk het besef dat het schrijven geen door God gegeven talent is, maar vooral het resultaat van hard werken. Hij vergelijkt het met zijn eerdere droom om profvoetballer te worden en merkt het volgende op: “*Kortom: anders dan bij voetbal, weet je dat als je hard werkt er bij schrijven een mogelijkheid is om het te halen*” (Van den Boogaard, 2018a, 21).

Simon Kuper onderschrijft dat min of meer door een anekdote op te dissen over redactielid Hugo Borst, die, aldus Kuper, ondanks ‘een gebrek aan intelligentie en kennis’ toch heel erg goed schrijft. Het recept daartoe blijkt een precieze planning te zijn: zodra de

structuur staat, is het een kwestie van invullen. Deze arbeidsgerichte visie op de schrijfpraktijk bevestigt Kuper verderop door te stellen: “*Ik ben geen kunstenaar, ik ben een vakwerker. Ik maak tafels*” (Van den Boogaard, 2018b, 26). Even verderop benadrukt de Britse schrijver, die opgroeide in Leiden, dat opnieuw:

Ik denk dat ik jou wil vertellen dat ik een timmerman ben. Ik heb een vak geleerd. En ik probeer dat steeds beter te doen. Ik haal er veel genoeg en trots uit om dat vak goed te doen. Inspiratie vind ik daarom een moeilijk woord. Dat past niet echt bij wat ik doe. Ik probeer de beste tafels te maken. (Van den Boogaard, 2018b, 29)

Bij Hunter Davies, de schrijver van *The Glory Game*, kwamen beide visies op het schrijven die de auteurs hierboven uiten, zelfs binnen zijn huwelijk aan de oppervlakte. Zijn vrouw Margareth – ook schrijver – noemde haar schrijven nooit ‘werk’, terwijl Davies dat wel deed (Van den Boogaard, 2016b, 78). Die laatste ‘ambachts’-visie van Kuper lijkt de boventoon te voeren in ‘Voetbal en de Kunst van het Schrijven’ en past weer niet bij de geniale oorspronkelijke kunstenaar uit de romantische visie op het schrijverschap.

5. Conclusie

In bovenstaande discoursanalyse is de interviewserie ‘Voetbal en de Kunst van het Schrijven’ in het tijdschrift *Hard Gras* onder de loep genomen om de volgende onderzoeksvraag te beantwoorden: *Wat zegt de interviewserie ‘Voetbal en de Kunst van het Schrijven’ over de literatuuropvattingen van Hard Gras en hoe verhouden die zich tot de highbrow-aspiraties van Hard Gras?*

Om het corpus in perspectief te plaatsen is eerst de ontstaansgeschiedenis van *Hard Gras* besproken, waarbij vooral is ingezoomd op de *highbrow*-pretenties die de redactieleden in verschillende media hebben uitgesproken. De grote literaire namen en de flirt met een cultureel hoogwaardige institutie als het theater bevestigen die benadering verder. Ook het feit dat de genoemde interviewserie nadrukkelijk in een internationale literaire traditie wordt geplaatst, draagt daaraan bij.

De discoursanalyse van het corpus zorgt voor drie discursieve uitgangspunten: de vrijheidscultus rondom voetbal en schrijven, de portrettering van de schrijversfiguur en de blik op het schrijfambacht. Bij het eerste uitgangspunt komt duidelijk naar voren dat in dit discours een poging wordt gedaan om het centrale thema voetbal en het schrijven samen te centreren rondom het begrip ‘vrijheid’. Op deze manier wordt het volkse verbonden met de hogere, artistieke activiteit en wordt het voetbal als het ware ‘opgetild’ en verbonden met de klassieke romantische literatuurdefinitie. Bij het tweede uitgangspunt worden de *highbrow*-ambities deels zichtbaar door de focus op de waarden van ‘de omgekeerde economie’ van Heilbron, maar is er tegelijkertijd ook sprake van een *lowbrow*-blik op de populaire schrijverspersoon uit de mediacultuur. De blik op het schrijfambacht laat vooral een arbeidsgerichte visie zien, terwijl de *highbrow*-visie op het ambacht een veel artistieker beeld zal schetsen.

Samenvattend kunnen we concluderen dat de interviewserie ‘Voetbal en de Kunst van het Schrijven’ over het algemeen aansluit bij de *highbrow*-literatuuropvattingen uit bijvoorbeeld de romantiek en dat *Hard Gras* zich, als we de interviewserie als reflectie zien op de bredere positie van het tijdschrift, wel degelijk positioneert als onderdeel van de *highbrow*-cultuur, waarbij het de ogen niet sluit voor de invloeden uit de mediacultuur. Dat gebeurt door het podium dat het biedt aan schrijvers uit de literaire wereld, de blik op andere hoogwaardige instituties en de waarde die gehecht wordt aan ‘de omgekeerde economie’: de oordelen van critici en het belang van literaire prijzen. Daarnaast zorgt de ‘vrijheidsverbinding’ tussen voetbal en schrijven voor verheffing van het thema en legitimeert *Hard Gras* daarmee de keuze voor dit *lowbrow*-thema in een *highbrow*-wereld. De connectie met die lage (media)cultuur blijft in stand door het schrijfambacht niet te cultiveren en door de nuchtere blik op succesverhalen, zowel van *Hard Gras* zelf als van de geïnterviewde schrijvers. Dat sluit aan bij de ‘aparte’ positie waarover de in de inleiding geciteerde Van de Mheen spreekt, hoewel van ‘afzetten’ tegen het hogere niveau geen sprake lijkt te zijn. Zo blijft *Hard Gras* de bescheiden verbindingsspeler die ongemerkt op het hoogste niveau acteert tussen de internationale vedetten van het literaire veld.

6. Literatuur

Bax, Sander. *De literatuur draait door*. Prometheus, 2019

Heilbron, Johan. 'De sociale dynamiek van autonome kunst. Over Pierre Bourdieu's cultuursociologie', in: *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*. Wolters Noordhoff, 20 (1993) 1, blz. 132-147.

Jansen, Jeroen en Laan, Nico. (red.), *Van hof tot overheid. Geschiedenis van literaire instituties in Nederland en Vlaanderen*. Verloren, 2015

Koopman, Theo. 'Hard Gras: literair voetbalblad'. *Nieuwsblad van het Noorden*, 11 juni 1994. Geraadpleegd van

<https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?query=%28hard+gras%29&facets%5Btype%5D%5B%5D=artikel&facets%5Bspatial%5D%5B%5D=Landelijk&facets%5Bspatial%5D%5B%5D=Regionaal%7Clokaal&page=1&cql%5B%5D=%28date+ gte +%2214-09-1993%22%29&coll=ddd&redirect=true&resultsidentifier=ddd%3A011005159%3Ampg21%3Aa0493&identifier=ddd%3A011005159%3Ampg21%3Aa0493>

Moll, Maarten. 'Tijdschrift Hard Gras: 100 nummers literair voetbalgeluk'. *Het Parool*, 2 maart 2015. Geraadpleegd van <https://www.parool.nl/kunst-media/tijdschrift-hard-gras-honderd-nummers-literair-voetbalgeluk~b308642a/>

Pauw: Henk Spaan, Matthijs van Nieuwkerk & Filip Joos over 20 jaar Hard Gras (fragment). (2014, 24 oktober). Geraadpleegd van <https://pauw.bnnvara.nl/media/323115>

Pieterse, Saskia. 'De achttiende en negentiende eeuw', in: *Inleiding Letterkunde*, Open Universiteit, 2016, blz. 103-158.

RTL Late Night: Hard Gras: 100 nummers vol passie voor voetbal (fragment). (2015, 26 februari). Geraadpleegd van <https://www.gemistvoornmt.nl/aflevering/700578-rtl-late-night-nummers-vol-passie-voor-voetbal>

Stienstra, Bonne. 'Hard Gras, nieuw literair getint voetbalblad'. *Leeuwarder Courant*, 14 september 1994. Geraadpleegd van <https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?query=%28hard+gras%29&facets%5Btype%5D%5B%5D=artikel&facets%5Bspatial%5D%5B%5D=Landelijk&facets%5Bspatial%5D%5B%5D=Regionaal%7Clokaal&page=1&cql%5B%5D=%28date+gte+%2214-09-1993%22%29&coll=ddd&redirect=true&resultsidentifier=ddd%3A010623338%3Ampeg21%3Aa0234&identifier=ddd%3A010623338%3Ampeg21%3Aa0234>

Van den Boogaard, Arthur. 'Being Zlatan Ibrahimovic', in: *Hard Gras 110*. Ambo Anthos, 2016a, blz. 4-19.

Van den Boogaard, Arthur. 'De chef-ideoloog van het vriendenteam (Of hoe FC Delius zijn woorden vond)', in: *Hard Gras 112*. Ambo Anthos, 2017a, blz. 64-76.

Van den Boogaard, Arthur. 'De ondeugende moed van een journalist', in: *Hard Gras 111*. Ambo Anthos, 2016b, blz. 66-78.

Van den Boogaard, Arthur. 'De stem van de supporter', in: *Hard Gras 116*. Ambo Anthos, 2017b, blz. 92-103.

Van den Boogaard, Arthur. 'De stemmen aan de overkant', in: *Hard Gras 118*. Ambo Anthos, 2018a, blz. 14-25.

Van den Boogaard, Arthur. 'De tafelmaker uit Oeganda wordt een dagje ouder', in: *Hard Gras 119*. Ambo Anthos, 2018b, blz. 14-29.

Van den Boogaard, Arthur. 'Hoog Sandro, kijk omhoog Sandro', in: *Hard Gras 122*. Ambo Anthos, 2018c, blz. 30-41.

Van den Boogaard, Arthur. 'Péter Esterházy', in: *Hard Gras 107*, Ambo Anthos, 2016c, blz. 92-107.

Van Gessel, Han. 'Braziliaans wonderkind ontdekt in nieuw literair voetbaltijdschrift'. *De Volkskrant*, 3 september 1994. Geraadpleegd van https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?query=%28hard+gras%29&facets%5Btype%5D%5B%5D=artikel&facets%5Bspatial%5D%5B%5D=Landelijk&facets%5Bspatial%5D%5B%5D=Regionaal%7Clokaal&page=1&cql%5B%5D=%28date+_gte_+%2214-09-1993%22%29&coll=ddd&redirect=true&resultsidentifier=ABCDDD%3A010866511%3Amp%21%3Aa0983&identifier=ABCDDD%3A010866511%3Amp%21%3Aa0983

Van de Mheen, Helma. *Bach, Freud en Feyenoord: Anna Enquists posture*. Universiteit Utrecht, Faculteit Geesteswetenschappen, 2015.